

SOCIAL- OCH HÄLSOVÅRDS- UTSKOTTETS UTLÅTANDE 12/2000 rd

Regeringens proposition med förslag till lag om integritetsskydd i arbetslivet och till vissa lagar som har samband med den

Till arbetsmarknads- och jämställdhetsutskottet

INLEDNING

Remiss

Riksdagen remitterade den 12 juni 2000 regeringens proposition med förslag till lag om integritetsskydd i arbetslivet och till vissa lagar som har samband med den (RP 75/2000 rd) till arbetsmarknads- och jämställdhetsutskottet och bestämde samtidigt att social- och hälsovårdsutskottet skall lämna utlåtande i saken till arbetsmarknads- och jämställdhetsutskottet.

Tillfällig ordförande

Utskottet har valt rdl. Marjaana Koskinen till tillfällig ordförande, eftersom utskottets ordförande och vice ordförande var förhindrade att delta i behandlingen av ärendet.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- regeringsrådet Raila Kangasperko, arbetsministeriet
- konsultative tjänstemannen Riitta-Maija Jouttimäki, äldre regeringssekreterare Sirpa Kaitola och överinspektör Marja-Leena Hiltunen, social- och hälsovårdsministeriet

- dataombudsmannen Reijo Aarnio, dataombudsmannens byrå
- distriktschef Jaakko Itäkannas, Nylands arbetarskyddsdistrikt
- specialforskare Riitta-Sisko Koskela och specialistläkaren Markku Vanhanen, Institutet för arbetshygien
- överläkare Kimmo Kuoppasalmi, Folkhälsoinstitutet
- äldre regeringssekreterare Pirjo Staffans, Statens arbetsmarknadsverk
- arbetsmarknadsjuristen Ritva Liivala, Kommunala arbetsmarknadsverket
- ombudsman Mikko Nyssölä, Industrins och Arbetsgivarnas Centralförbund
- ombudsmannen Jari Forss, Servicearbetsgivarna
- juristen Timo Koskinen, Finlands Fackförbunds Centralorganisation
- enhetsdirektör Matti Leppälä, Tjänstemannacentralorganisationen FTFC
- juristen Pentti Itkonen, Akava
- arbetsmarknadsombudet Pertti Rauhio, Företagarna i Finland.

PROPOSITIONEN

Regeringen föreslår en lag om integritetsskydd i arbetslivet. Den skall komplettera vissa bestämmelser i personuppgiftslagen (523/1999) så att de svarar mot de särskilda behoven inom arbetslivet, inte minst i fråga om vissa förfaranden.

Den föreslagna lagen gäller alla anställningsförhållanden. Arbetsgivaren får behandla bara sådana personuppgifter om arbetstagaren som har direkt relevans för anställningen. Undantag från relevanskravet skall inte få göras ens med arbetstagarens samtycke. Arbetsgivaren skall samla in personuppgifter om en arbetstagare i första hand av arbetstagaren själv. Arbetsgivaren skall i regel få arbetstagarens samtycke till att personuppgifter samlas in från andra källor än av arbetstagaren själv. Arbetstagaren skall med vissa i lagen angivna undantag informeras om uppgifter som har inhämtats på detta sätt. De personer som behandlar uppgifter om arbetstagarnas hälsotillstånd skall utses särskilt eller också skall arbetsgivaren slå fast i vilka arbetsuppgifter sådan information behandlas. De som behandlar hälsouppgifter föreslås ha tystnadsplikt och den skall gälla även efter att anställningen har upphört.

Arbetstagare ska kunna testas för att utröna deras förutsättningar för arbetsuppgifterna eller deras behov av utbildning eller annan kvalificering i yrket. Arbetsgivaren ska se till att testmetoderna är tillförlitliga, att testen utförs av behöriga personer och att de uppgifter som fås fram är korrekta, men hänsyn måste ändå tas till testmetoden och dess beskaffenhet. En arbetsgivare har rätt att behandla uppgifter om en arbetstaga-

res hälsotillstånd bara om uppgifterna har inhämtats hos arbetstagaren själv eller med arbetstagarens skriftliga samtycke hos en tredje part och det är nödvändigt att behandla uppgifterna för att sjuklön skall kunna betalas ut eller arbetstagarens rätt att vara borta från arbetet utredas, eller om arbetstagaren uttryckligen önskar att hans eller hennes arbetsförmåga utreds utifrån uppgifterna om hälsotillståndet. Uppgifter om hälsotillståndet får också behandlas om det är särskilt föreskrivet någon annanstans i lag. Arbetsgivaren får inte kräva att arbetstagaren deltar i en genetisk undersökning och har inte heller rätt att få veta om en sådan undersökning har utförts.

Arbetskyddsmyndigheterna skall tillsammans med dataombudsmannen övervaka att den nya lagen följs. Det kommer att vara straffbart att uppsåtligt eller av grov oaktsamhet låta bli att följa bestämmelserna i lagen.

Vidare skall lagen om samarbete inom företag och lagen om samarbete inom statens ämbetsverk och inrättningar ändras och samarbetsförfarandet utsträckas till att även omfatta inhämtande av personuppgifter under anställningen, teknisk övervakning av personalen inklusive syfte, införande och metoder och användningen av elektronisk post och datanät. I företag och offentligt rättsliga sammanslutningar, som inte omfattas av samarbetslagstiftningen, skall arbetsgivaren höra arbetstagarna i de frågor som avses ovan.

Lagarna avses träda i kraft så snart som möjligt efter att de har antagits och blivit stadfästa.

UTSKOTTETS STÄLLNINGSTAGANDEN

Motivering

Social- och hälsovårdsutskottet avgränsar sitt utlåtande i första hand till de hälsovårdsaspekter som tas upp i propositionen.

Utskottet välkomnar ambitionen i den föreslagna lagen om integritetsskydd i arbetslivet att

säkerställa arbetstagarens integritetsskydd och att ta fram en god databehandlingspraxis. Arbetstagarens integritet skyddas av att arbetsgivaren bara får hämta in sådana uppgifter om arbetstagaren som är direkt relevanta för anställningen. Relevanskravet är också ett av de centrala villkoren i personuppgiftslagen som klart uppre-

pas i denna lag. Likaså upprepas den principen i personuppgiftslagen att undantag från relevanskravet inte får göras ens med arbetstagarens samtycke.

Utgångspunkten i 6 § i den föreslagna lagen om integritetsskydd i arbetslivet är att arbetsgivaren bara får anlita yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården för att utföra kontroller eller test som gäller arbetstagarens hälsa. Social- och hälsovårdsutskottet understryker att beslut om att utföra kontroller och test eller att ta prover som gäller arbetstagarens hälsotillstånd bara får fattas av yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården. Dessa personer skall bestämma vilka utredningar och undersökningar av hälsotillståndet som behövs och vilka behandlingsåtgärder som eventuellt skall vidtas. Enligt utskottets mening är det också viktigt att lyfta fram den rådande principen inom hälso- och sjukvården att undersöknings- och behandlingsåtgärder bygger på frivillighet. Samtycke är nödvändigt redan för den skull att åtgärden ingriper i den personliga integriteten som tryggas i 7 § grundlagen. Också lagen om patientens ställning och rättigheter (785/1992) kräver att vård och behandling skall ges i samförstånd med patienten. Således skall arbetstagaren ge sitt samtycke till olika undersökningar, om det uttryckligen inte föreskrivs något annat i lagstiftning.

Den föreslagna lagen om integritetsskydd i arbetslivet rubbar inte i sig de rättigheter och skyldigheter som hälsovårdslagstiftningen nu föreskriver för arbetsgivaren och företagshälsovården eller arbetstagaren och företagshälsovården när det gäller undersökningar av hälsotillståndet. Trots att patientens eller arbetstagarens fria vilja är en central princip i hälso- och sjukvården har arbetstagaren även nu i vissa situationer skyldighet att delta i hälsoundersökningar på det sätt som föreskrivs i 2 § lagen om företagshälsovård. Målet i sådana situationer är att skydda arbetstagaren och att förebygga insjuknande i arbetsrelaterade sjukdomar eller att utreda arbetstagarens lämplighet för arbetet.

I 6 § i den föreslagna lagen om integritetsskydd i arbetslivet nämns alkohol- och narkotikatest bland uppgifter om hälsotillståndet. Ock-

så de testen skall bara få göras av yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården. Bestämelsen ger inte arbetsgivaren rätt att besluta om att låta utföra alkohol- och narkotikatest och ändrar därmed inte det rådande rättsläget. I propositionens motivering beskrivs narkotikatesten dock på ett sätt som kan ge läsaren den uppfattningen att den föreslagna lagen också föreskriver om grunderna för testen. Utskottet understryker att narkotikatest kan vara motiverade till exempel när någon tjänstgör i sådana uppgifter att det innebär fara för arbetskamraternas eller utomstående hälsa eller rent av liv att personen i fråga är alkohol- eller narkotikapåverkad i sitt arbete. Narkotikatest kan uppenbarligen anses behövliga under vissa förutsättningar, när de har att göra med arbetarskyddsaspekter. Utskottet ser det som en uppenbar brist att det inte finns särskilda bestämmelser om testen, t.ex. om grunderna för dem eller förfarandet. Utskottet framhåller att föreslagna 6 § 2 mom. inte löser de juridiska problemen i anknytning till narkotika- och alkoholtesten. Det centrala problemet har att göra med den testades rättssäkerhet. Testen och testmetoderna är förknippade med bl.a. tillförlitlighetsproblem. Tillgängliga test till skäliga priser kan ge både oriktiga positiva och oriktiga negativa resultat.

Enligt vad utskottet har erfårit avslöjar narkotikatesten i mycket stor utsträckning också vilka läkemedel den testade använder. Med hänsyn till att testresultaten innehåller information av detta slag, måste de testades integritetsskydd säkerställas alldeles särskilt. Testen får inte leda till att de som på grund av vård och behandling måste använda läkemedel — till exempel psykofarmaka — måste avstå från sin medicinering för att de inte vill bli avslöjade. Även om det nämns i motiveringen att ett positivt testresultat måste bekräftas av ett laboratorium som har specialiserat sig på narkotikatest, finns det ingen förpliktande bestämmelse i lagförslaget. Därför bör rättssäkerhetsproblemen med testen lösas i brådskande ordning. Vidare uppmärksammar utskottet att ett positivt testresultat hänger med i dokumenteringen om en persons hälsotillstånd i

många år och kan därmed göra det svårt för honom eller henne att få ett nytt arbete.

Utskottet anser det viktigt att ett positivt testresultat inte får ha enbart negativa konsekvenser för arbetstagaren. När gemensamma spelregler eller testbestämmelser läggs upp måste det samtidigt ses till att det också skapas en vårdhänvisningspraxis och att det finns tillgång till adekvata resurser för missbrukarvård. Utskottet menar att problemen med narkotika- och alkoholtest bör behandlas som ett led i en översyn av lagstiftningen om företagshälsovården. Då kan de kartläggas med omsorg och tillräckligt omfattande bestämmelser om dem förberedas.

Utskottet uppmärksammar att många saker i den föreslagna lagen om integritetsskydd i arbetslivet bara framgår av motiveringen och inte direkt av paragraferna. Till exempel i motiveringen till 6 § 2 mom. konstateras att utandningsprov för att utreda alkoholpåverkan inte hör till sådana test som avses i paragrafen. Av detta följer enligt motiveringen att arbetsgivaren kan låta

utföra utandningsprov utan att någon yrkesutbildad inom hälso- och sjukvården är närvarande. Denna omständighet framgår inte av paragrafen och det går inte heller att hitta någon annan rättslig grund för det. Som ovan har konstaterats skall ett positivt narkotikatestresultat enligt motiveringen till 6 § 2 mom. bekräftas men inte heller denna omständighet framgår av lagen. Utskottet påpekar att bl.a. dessa omständigheter är ägnade att skapa oreda vid tillämpningen av lagen och att det därför är viktigt att informera om dess innehåll och att utbilda dem som svarar för övervakningen.

Utlåtande

Social- och hälsovårdsutskottet anför vördsamt som sitt utlåtande

att arbetsmarknads- och jämställdhetsutskottet bör ta hänsyn till det ovan anförda.

Helsingfors den 28 september 2000

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Marjaana Koskinen /sd
medl. Merikukka Forsius /gröna
Tuula Haatainen /sd
Saara Karhu /sd
Marjukka Karttunen-Raiskio /saml
Valto Koski /sd
Pehr Löw /sv

Juha Rehula /cent
Päivi Räsänen /fkf
Marjatta Stenius-Kaukonen /vänst
Raija Vahasalo /saml
ers. Anne Huotari /vänst
Erkki Kanerva /sd.

Sekreterare vid sammanträdet var

utskottsrådet Eila Mäkipää.